

2138861

ЯРОСЛАВ ОРШАН

Доба
націоналізму

1938

4090

1. ЕВРОПА, ЯК ІДЕОЛОГІЧНА ЦІННІСТЬ

Європа! Уявлення, що в'яжуться з цим словом, різnorodні — бо неоднотайні окреслення самого цього поняття. Вони сягають від географічних стверджень аж до ідеологічних поглядів, і в багатьому собі суперечать. Вже географічно, поняття Європи, спірне; політичні ж моменти побільшують непорозуміння. Наприклад — належить СРСР до Європи чи ні? В школі вчили нас, що Урал є границею між Європою й Азією. Сьогодні ж на просторі між Збручем і Каспієм точиться боротьба власне за пересунення границі Європи на схід! Знищення турецького панування в південно-східній Європі стерло азійські впливи з європейських народів і поставило Туреччину між азійські держави Близького Сходу. Але сучасна Туреччина Кемаля Паші сама змагає до духового й цивілізаційного зближення з Європою. Іспанію й Португалію донедавна французькі історики називали країнами, яких можна сміло залишити поза увагою при розгляді останніх 50 років історичного розвитку Європи. А з 1936 року, Іспанія стала її заборолом перед силами руїни, Португалія ж при боці Іспанії. Дискусія над поняттєвою інтерпретацією Європи триває в усіх площинах і певно не скоро скінчиться.

Європа стоїть перед нами як многогранна (географічна, расова, політична, господарська й культурна) проблема. Саме тому, так важко охопити її, як цілість. Що більш розумово підійдемо до цієї проблеми, то складнішою стає її розв'язка. Європа — це скорше душевне її визнання. Європа все відкриває нові карти історії людства. Як така, вона проломила кордони власного простору, через чужі континенти й океани. А всеж вона вко-

рінена в самій собі, коли не має вмерти й зректись свого післанництва.

Європа неоднотайна й її не можна звести до спільного знаменника. Вона не була й очевидно не буде одним політичним табором. Європа, як певне визначення, умістовлюється в різnorodності історичних націй нашого континенту. Європу переживається найсильніше тільки у власній нації. Це пережиття є одною з наймаркантніших рис українського націоналізму. Європа Хвильового, Європа Донцова! Слово «Європа» вимовляється сьогодні з особливим значенням, як післанництво; Європа — це сьогодні знов чудесна реторта, в якій відбуваються фавстівські процеси народження нового. В історії світа записуються перші розділи доби націоналізму — доби в якій відчувається чисто європейський дух і стиль.

Українська національна революція повинна бути європейською не тільки в розумінні духової постави її носіїв і не тільки своєю повязанністю з тим усім, що хвилює Європу; тою повязанністю, в якій наша творчість має бути сповненою почуттям вкладу власної цеглини в історію розвитку європейського духа. Йде насамперед про виразно окреслене місце «Європи» в гієрархії наших ідеологічних цінностей; Європи — в різних її виявах: релігії, культури, цивілізації й політичної доктрини. Чи це все сьогодні необхідне й доцільне? Чи не загрожує це нашому рухові втратою внутрішньої правдивости власної ідеї? Ми підходимо тут до одної з найважливіших проблем доби націоналізму, а відповідь на поставлений запит мусимо шукати в наступних міркуваннях.

Існування й свідомість належать до двох різних площин, і не завжди покриваються з собою. «Нація», як дійсність, існує, відколи є історія. Нація, в своїй внутрішній суті, є явищем метафізичного порядку. Чи вона має виразну окреслену (національну) самосвідомість, чи ця свідомість ще нескристалізована — це залежить від різних умовин. При існуванні національної свідомости — можливі знову два випадки. В першому — нація своє національне кредо й назовні називає власним імям; в другому

— вона може своє завдання й силу бачити в реалізації певного понаднаціонального принципу.

В цьому другому випадку (напр. впливи французької революції 1789 року, або московського комунізму) необхідно розрізняти значення цих ідей для націй, які їх видигають, і їх діяння назовні. Ідеї французької революції піднесли духове й політичне значення самої Франції в світі на ціле століття. Для інших же націй, що стикалися з впливами Франції, вони не мали такого значення з багатьох причин. Зокрема тому, що витворювали ту чи іншу залежність від «метрополії» цих ідей (Франції), а також не характеризувалися тою прикметою, що для батьківщини «свободи, рівності й братерства» була найважливішою — зовнішньо-політичним післанництвом. Подібно з московським більшевизмом. Він конає сьогодні не тільки тому, що опинився в сліпому куті, в якому мусить опинитися кожна розкладова ідея, але й тому, що не оправдав себе як імперіалістичний інструмент московської нації назовні (зокрема супроти поневолених націй). Необхідно ствердити, що в діянні цих понаднаціональних ідеологій, як вияву свідомости даної нації, згадані зовнішньо-політичні моменти відбиваються й на внутрішній політиці. Сьогоднішня внутрішня криза провідних демоліберальних держав і СРСР в значній мірі спричинюється тим, що ідейні впливи обох революцій (1789. і 1917.) втрачають своє зовнішньо-політичне значення.

Доба націоналізму вносить у світову дійсність новий засадничий момент: сучасна нація не може рости коштом ідейного поневолення свого оточення в тій формі, як це було в століттях понаднаціональних принципів. Поодинокі нації доби, яка вже минає, могли мати ідеології, що не виправдуючи себе внутрішньополітично, тим не менш забезпечували їм світове панування; засуджена на компромітацію ідея — жила далі, зрівноважуючи зовнішньополітичними осягами свій внутрішній «дефіцит». Натомісь доба націоналізму — це самоконцентрація націй, зусилля видобути з себе максимум енергії — отже примат внутрішньої політики. Але те, що зветься закордонною політикою, не могло зникнути!

І націоналістичні нації змагаються з оточенням — в обороні, або в наступі. Цей змаг мусів би відбуватися в чисто матеріальній площині, бо ж як можна ідеєю націоналізму, названою власним ім'ям, голою національною правдою, обеззброїти чи духово поневолити другу націю в оборонній чи агресивній цілі, коли ця ідея апелює власне до кожної нації бути сильною, змагатися й рости? Ця остання обставина матиме, можливо, деякий вплив на **форми** росту націй коштом оточення. Італійський фашизм розуміє імперію «як духове й моральне поняття. Імперію, себто націю, що кермує другими націями, можна розуміти так, що до цього непотрібне здобуття ні одного квадратного кілометра землі»¹⁾.

І в добі націоналізму ніяка нація не може зректися засобів духової боротьби, але, в противенстві до минулого, не діється в парі з тотальною (загальною) мобілізацією націй. Отже, коли йде про ідею поступу й досконалення людського життя на світі, то доба націоналізму, так мовити б, справедливіша. Бо вимагаючи максимум енергії від самотніх націй, інтенсифікації життя «спецієс», і не визнаючи самого екстенсивного росту назовні — вона посуває людство більше вперед, ніж минула епоха лібералістичних імперіялізмів.

Ми бачимо в італійському «післанництві Риму», в італійському «латинстві», в нордійському післанництві III. Німеччини, (що пристосоване для неї, як для нації з перш за все континентальними аспіраціями) первні з другої площини, як абсолютна правда про націю. Коли ми готовимо про «Європу» в українській націоналістичній ідеології, то з того погляду, щоб ця ідеологія була звернена не тільки на внутрішню, але й щоб переходила до ідейного наступу на оточення з більшою й більше реалістичною, ніж досі, свідомістю шляхів цього наступу. Московська Протиевропа, українська (зовсім нового порядку) місія на чужонаціональних теренах теперішньої московської експансії, і, нарешті, необхідність мати нам, в стику з другими європейськими націоналізмами, світогляд, що не виказував би порожнечі в

---

¹⁾ Беніто Мусоліні: «Доктрина фашизму».

ніякій сфері, і був би заповнений життєвим бойовим змістом — ось моменти, які кличуть нас за «Європою», що вже відчута й вимовлена, але ще неповні усвідомлена й розбудована, як органічна ідеологічна цінність.

2. НІМЕЦЬКА РАСОВА ТЕОРІЯ

Німецький расизм²⁾ є типовим прикладом для порушеної теми, а зв'язаний він найбільше безпосередньо з імям німецького вченого Ганса Гінтера. В 1920. році, в час усіх нещасть, що стрінули Німеччину після поразки в світовій війні — демоліберального розкладу, пацифізму й послаблення національного інстинкту, поступаючої супрематії жидівства, заведених надій і шукань нових шляхів — в цей саме час з'явилася книжечка 29-літнього тоді Гінтера п. н. «Лицар, смерть і чорт»³⁾. Книжка оспівувала ідеал «героя», безпощадно критикувала ціле ХІХ. століття, вертала до «високої поганської моралі вікінгів», до перших німецьких цісарів, лишаючи на боці «Римське цісарство німецької нації», що розтратило німецькі сили — кликала до «німецькості» в усьому. Авторів йшло про героя, що «спримає життя, як ризико» в розумінні ідеалів кожного націоналістичного світогляду.

Героя розумів автор як єдність душі й тіла — героя мистецтва й сили, боротьби й свята, здоров'я й величі духа, свідомости й глибини інтуїції. «Коли хочемо знати — писав він — що це значить жити героїчним духом... треба вглибитися в будову наших мов. Їх назвали індогерманськими: вони є мовами племен нордійської крові, що все несли з півночі на південь аж до Азії свої мови й обичаї чужим народам... Треба б уже зовсім перестати балакати про те, що не може бути нічого такого, як рівність людей... рас, у їхній істоті, обдаруванні й цілях... Кожна

---

²⁾ Обговорюємо німецьку расову теорію обширніше, бо, як знаємо, досі ніде її в українській публіцистиці докладніше не згадувано.

³⁾ Hans Günther: Ritter, Tod und Teufel».

поодинокі раса мусить інакше думати й діяти, мусить інакше бажати й хотіти, ніж усі другі раси...».

«Глянути тепер на людей, — читаємо далі в «Лицарі...» — що їх вихлюпнув на пост державного проводу німецький переворот 1918. року й порівняти їх із мужами, які вибудували наш Райх — що за жакітливий упадок раси, що за обличчя, що за черти... Це була б повчаюча книжка з образами, які відображували б творчих мужів, що думали про німецький Райх і творили його, побіч (цих) людей...». І далі: «Ключ до світової історії мусимо мати раніше в руках, заки зможемо творити щось ясного... Імперська ідея німців... повинна бути нордійською ідеєю, інакше не буде взагалі ніякого Райху. Ми повинні расове питання ясно розв'язати й, як відповідь, віднайти німецьку державу нордійської раси».

Отже це було переступленням порогу минулої епохи, коли йде про власну національну інтроспекцію. Ідеал «героя», «європейської людини» — до нього звернулися всюди, де перемогали нові ідеї! Мужі, вкорінені в націю, чинять історію, а не «часи» й «окоуження»... На середньовічні універсалізми не пора. Зле є з нацією, де панують не найкращі; зле, коли нація закидівлюється — про це говорить історія недвозначно. В науці лібералізм старанно розмежував т. зв. духа від національно звязаної людини. Під кличем «об'єктивної науки» поставлено річ «саму по собі» на трон; тоді, коли неможливо працювати над правдою, однаково зобов'язуючою й зрозумілою для всіх народів. Лібералізм клав врешті все на карту т. зв. образування, а характер полишав на боці. Його не журило явище, яке заїснувало в європейських країнах за останні десятиріччя, що родини, досягаючи певного щабля на суспільній драбині — починають бути вбогі на дітей. Лібералізм множив установи для образування, вірив свято в силу освіти, а не знаходив розв'язки проблеми вимирання суспільства.

Всі ці й низка других хвилюючих проблем, що їх залишило коначоє ХІХ. століття, нашли свій вислів у Гінтера, як знаходили вони в других, що стукали до воріт нової доби. Дальший шлях Гінтера був від «героїчної ідеї» до природничо підбудо-

ваної «нордійської ідеї». Це був шлях, який проклав німець для Німеччини, але цей шлях у різних виявах відбуває кожна націоналістична ідеологія, оскільки вона досягає стадію зрілості: від внутрішньої політики до зовнішньої — в органічному пов'язанні обох аспектів. Антропология, про яку тут іде, існувала від десятиліть — Гінтер потрактував її перший — поза певними тезами французького расолога А. Гобіно⁴) й знімченого англійця Г. С. Чемберлена⁵) — під аспектом історії, політики й моралі. А. Гітлер⁶), А. Розенберг⁷) та В. Дарре⁸) розвинули теорію Гінтера — перший у політичну доктрину, два другі в новий німецький національний міт; всі вони разом доклали зусиль до того, щоб нордійська теорія стала для німецької нації оруддям змагань за зовнішньо-політичні цілі й завдання.

В чому суть нордійської ідеї Гінтера? «Раса представляється нам — каже він у своєму «Расознавстві німецького народу»⁹) — у виді одностайної людської групи, що, через властиве їй зєдинення тілесних познак і душевних прикмет, різниться від кожної іншої (в такий спосіб складеної) людської групи й плодить усе лише рівних собі». Основна субстанція німецького народу нордійська; до неї вдерлися ще: вестійська, остійська, динарська, остбалтійська, фелійська й судетська раси¹⁰). Висновок для популяційної політики: поодинокі раси мусять множитися окремо, при чому нордійська, як найцінніша раса в світі взагалі — найсильніше.

---

4) Arthur Gobineau: «Essai sur l'inégalité des races humaines».

5) Huston Stewart Chamberlain: «Die Grundlagen des XIX. Jahrhunderts», «Rasse und Persönlichkeit» та др.

6) Adolf Hitler: «Mein Kampf».

7) Alfred Rosenberg: «Mythus des XX. Jahrhunderts».

8) Walther Darre: «Das Bauerntum als Lebensquell der nordischen Rasse» і «Neuadel aus Blut und Boden».

9) Hans Günther: «Rasenkunde des deutschen Volkes».

10) Гінтер описує точно тілесні й відповідаючі їм душевні прикмети поодиноких рас.

Як бачимо, Гінтер підкреслює, що з певними формами тіла діично звязані теж певні духові й душевні прикмети, як теж риси характеру; вони щоправда при сильному мішанні можуть бути діичені відділено, але в непомішаних расах тісно звязані між собою. Отже з цього випливає, що з певними расами сполучені певні культури й політично-історичні події, та що разом із загином або новим зривом якоїсь раси, з переверстуванням або змішанням двох чи більше рас — ростуть або падають здібності, змінюється спосіб думання й діяння даного населення. Расозавство це ключ світової історії; кермування расою — це клич до світової політики.

Роди, що творили історію — заявляє Гінтер — були впродовж усього її розвитку, нордійської крови, починаючи від Індій (а навіть найранішого періоду Східної Азії), через Персію, Грецію, Рим, Францію, Русь¹¹⁾ аж до Німеччини. Ці роди були нордійськими хвилями, що одна за одною йшли з території теперішньої північної Німеччини (над Остзее) в світ. І навпаки — з загином нордійської раси — приходять до загину народів. Нордійська теорія є очевидно проти «духових рас». В Гінтера й ще більше в Розенберга знаходимо дуже гостру критику всяких других месіанізмів, крім нордійського: «руської людини» Достоевського, «післанництва сходу» взагалі й усякої «азійської магії»... Зокрема, сильна протисловянська нота помічалася вже у француза-расольога Гобіно: «Слов'яни — писав він — є одною з найстарших, найбільше зужитих, найбільше змішаних і звироднілих родин, які лиш є. Вони були вичерпані ще перед кельтами»...

Доктрина націонал-соціалізму відкидає денационалізацію чужорасового елементу й насильне поневолення чужої нації. Форми нової запліднюючої нордійської хвилі з території над Остзее мусіли змінитися. Цій доктрині йде про те, щоб усі на-

---

¹¹⁾ Расова теорія очевидно вповні підписується під т. зв. норманську теорію походження Руси, пояснюючи пізніший занепад української держави тим, що нордійці, які прийшли з півночі й створили державу над Дніпром, змішалися з місцевим расово менше вартісним населенням; тоді й не стало носія держави.

роди відчували, що вони мають завдячувати нордійцям; для всіх їх, нордійці — це фундатори їх держав, їх колишньої величі й слави. І сьогодні, коли нордійці й не хочуть ніким насильно володіти, вони все ж готові помагати поодиноким націям у їх життєвій боротьбі й державному будівництві, але вчитися треба в них, наслідувати їх, ставити перед собою їхні ідеали. Ця тенденція — при європейській діаспорі німців за останні століття, коли вони всюди станули б свідомі своєї нордійської місії — може бути основою імперії в тому розумінні, як це ми бачили вище в Мусоліні. В німецькій расологічній літературі наводяться широкі таблиці німецьких прізвищ визначних людей у Росії, в балтійських державах, Польщі, Чехії, Мадярщині й т. д., великий відсоток німців у Новому Світі — всі ці тисячі й мільйони не були нордійсько свідомими. Але коли всі вони вже стали б свідомими нордійцями, то не потребували б кидати своїх теперішніх націй і держав — німецька імперія фактично існувала б, заснована в світовій реалізації нордійського післанництва, до якого надхнув її очолює його — Третій Райх.

Нордійська раса не сповняла за останні часи своєї місії не тільки через брак свідомости, але й з других причин. Як передова в усьому, поносить вона найбільше жертв теж у всіх війнах. Бо напр. старшин в арміях найбільше нордійців, а старшин гине відсотково куди більше, ніж рядовиків. Після війни економічна криза найбільш вдарила знов таки нордійців, — і їхні родини приневолені були обмежити число дітей, і т. п. Висновок із цих усіх фактів може бути один — нордійці мусять стати расово свідомими й посилити свій егенічний зріст. Франція негроїзується, другі романські й словянські народи давно перестали бути нордійськими — єдина надія на народи германської мови, що повинні наново змордизуватися. Отже місія німецького націонал соціалізму в своєму метовому призначенні понаднаціональна — йде про рятунок дегенеруючого людства. Цю місію перебирає на себе перед світом наразі німецька нація під знаком гачково-го хреста. Вона стає таким чином носієм і реалізатором високої історичної функції.

Дальший хід думок Гінтера в основному такий: Нордійська

раса є найціннішою расою індогерманського німецького народу — отже треба її заховати й розмножити. «Треба сказати ясно — читаємо в нього¹²⁾ — що внутрі німецького народу — нордійська кров мутить бути «бажаною», а не-нордійська кров «менше бажаною»... Такий погляд... не звертається проти поодинокі не-нордійської людини... він має на меті охоронити бажану нордійську кров перед загином і цю бажану кров рішуче, як це тільки можливо, попірати. Ствердження науки про діличність, що вартість одиниці, самої по собі, різна від її вартости, як життєдателя — це ствердження буде основою для всякого розваження. Є й бувала нераз тілесно гірше або зле випосажена одиниця, що дала німецькому народові високі духові цінності, але вдумчива людина не схоче, щоб вона оставила чи мала б оставити своєму народові нащадків. Її вартість, як одиниці, є власне різню від її вартости, як життєдателя — що одначе її, як одиницю, не може якнебудь обезцінювати».

Гінтер витягає зо своєї теорії висновки й для розуміння мистецтва¹³⁾. Так само в ділянці історіознавства — на місце «спіритуалістичної» з одного боку й «матеріалістичної» — з другого, Гінтер видвигає «антропологічну» історіософію. В ділянці виховання ставить за взір грецьке «гiмназіон»: «Необразованим уважали й того, хто не вмів плавати... хто не вмів оцінити людського тіла під оглядом краси й здоровля». Грецьку «кальоскагацію» ставить він як приклад типово нордійській. Чи злочинець і геній родяться вже собою, чи має взагалі ще якийсь значення виховання? — на ці питання Гінтер дає таку відповідь: «Виховання має налати досягненій добром людині з високовартісними діличними нахилами — напрямом, зорієнтований на шiлість — нарід і державу. Сам добір ще не буде доброї держави»¹⁴⁾.

Гінтер і Розенберг у найгострішій опозиції до християнства. Вони протиставлять нордійський ідеал «чести» християнському

¹²⁾ Hans Günther: «Rassenkunde des deutschen Volkes».

¹³⁾ Hans Günther: «Rasse und Stil».

¹⁴⁾ Hans Günther: «Rassenkunde des deutschen Volkes».

ідеалові «любови». В одному з своїх останніх творів «Побожність нордійського роду»¹⁵⁾, розвиває Гінтер ідею нордійської релігійності з її цьогосвітньою побожністю, з почуттям батьківщини й прямунням до шляхотности, з бездогматичністю й безпосередністю супроти Бога, з її культом тіла (однаково чужим як для гріха, так і для спасення), а передусім — звязаністю з вічними законами природи в звичаях, праві й думанні. «Геленець почував себе людиною, що мала творити цінності в божеській природі; середньовічна церква вчила, що людина може творити цінності тільки проти природи, яка видавалася їй небожеською, низькою, що тягне до гріха» — каже він.

Гінтер видвигає нордійство в Заратустри, у греків від Гомера до Плятона, в первісному Римі, в Ісландії й Норвегії «заг», в германів з-перед Карла. Майстер Екергард, Кеплер, Галілеї, Коперник, Дарвін і Гекель — «окричані орієнтально-римською церквою еретиками»; Фрідріх Великий, Гете, Гебель, Ніцше — ось уосіблення нордійської побожности. В нордійця світ це божеський лад, в якому людина живе в роді й триває в черзі плодженія. Расовий культ є для неї безпосереднім наслідком цілого світового ладу. Зате в християнстві земля вважається «падолом сліз», а жінка «посудою гріхів». Побожність християнська «з того світу», «нордійська ж — «з цього».

«Індогерманська побожність не ставила ніколи черти біля смерти одиниці: світовий лад був безчасовий... не мало бути кінця світа або настання «божого царства», що змінить усі речі — для здійснення якого люди мають уже сьогодні відвертатися від світа й думати про свою останню годину. Як довго завдяки боротьбі людини по стороні Бога проти протибожеських сил вдержується повний глибокого глузду лад — є для нордійця думка спасення незрозумілою. Спасення від якого лиха й задля якого іншого життя?.. Кращого життя, ніж життя заприязнення з Богом і самозаховання... не могло бути»...

Так, в короткому начерку, представляється німецький расизм. Як наукова теорія, він не видержує критики, але став пов-

---

¹⁵⁾ Hans Günther: «Frommigkeit nordischer Artung».

новартною наукою для самих німців. Зрештою, йому надається ірраціональний характер міту, і, як такий, він сподіється прокинути «нордійців», де б вони не були. У поодиноких висновках расизму, головню в елементах його реакції на минулу добу, найдемо багато моментів, що звязують його тісно з нашим часом. Расизм у своїй внутрішній політиці, як проблеми популяційної практики, еugenіки, антисемітизму й т. д. у висліді мало чим різниться від кожного другого націоналізму. Але для нашої теми найважливіше наступне: німецький націоналізм оперує ідеологією, яка просякнена понаднаціональними первнями, що дають йому в різних площинах (з релігійною включно) ширшу, ніж національна, рацію спротиву або агресії на оточення. І не йде тут про якінебудь штучно вимудрувані для кожного випадку зокрема аргументи, а про органічну цілість ідеології, що обіймає зором усе внутрішнє життя й зовнішні обрії нації.

Так виглядає одна з ідеологій доби націоналізму. Нація, яка мала б стрінутися віч-на-віч з такою чужою ідеологією — мусить бути спроможна протиставити їй свої концепції, що сягають у понаднаціональну сферу, бо йнакше буде зіпхнута до оборони. Українське розуміння цінностей Європи (які включають у собі й багато з німецького «нордійства» чи італійської «римськості», пропущених крізь суверенну призму) має бути нашими духовними шанцями на заході для криття плечей в наступі на сході. Маємо на думці перш за все наступ проти Москви, яка вже сьогодні користується проти українського націоналізму антирасистськими аргументами; завтра можемо стрінутися з якою небудь пансловянською або подібною аргументацією проти расизму. В протиставленні одному й другому — ми повинні поставити власну розбудовану націоналістичну ідеологію, де «Європа», до якої Україна все належала й в дусі якої сповняла свої історичні завдання — найшла б своє органічне місце!

3. ДОБА МІТІВ

Вказуючи на понаднаціональні первні націоналістичних ідеологій, ми підкреслили, що хоч вони є звязані перш за все з ділянкою закордонної політики, то всеж примат унутрішньої полі-

тики є основною рисою кожного націоналізму. Остаточною життєвою дійсністю великих природних людських спільнот-націй, є держава. «Державна форма буття є завершенням життєвої туги нації» — як каже Келлен¹⁶) — ця «туга» в добі націоналізму мусіла стати перш за все справді тугою, а не зраціоналізованою й зматеріалізованою державною ідеєю лібералістичного типу XIX ст. Держава в своїй істоті є всеж раціональною установою. Власне тому, щоб не втратити життєздатности — вона потребує повязання з прарічами, з прапідставами буття націй, що лежать поза межами раціонального порядкуючого хотіння.

Між усіми державними устроями «найбільше розумовою» є без сумніву демократична республіка; з другого боку, ніякий устрій не є більше «нерозумовим», як напр. легітимна дідина монархія. Але всеж навіть ця остання вміє бути тривалішою від республіки. Причина в тому, що демократична республіка, як найраціональніша державна форма, надто далека від усякого міту, справжня ж легітимна монархія таким мітом розпоряжає.

Королівський міт найдавніший і бував різний: в Єгипті король — це інкарнація божеськості; в Геляді й сьгоднішньому Ніппоні він є божим нащадком; в християнських державах він називає себе «з божої милости», в Малярщині носить король корону святого. Такий міт вкорінює державу в глибини ірраціонального, в тогобічно-релігійні основи й надає незмисловому своє живе, особове втілення.

Споріднений із цим мітом є міт вождя (Мойсей, Александер, Цезар і Октавіян, Магомед, Кромвель, Хмельницький, Наполеон, Ленін, Мусоліні, Гітлер). Вождь наділений особливим післанництвом чито від особового Бога чи безособового провидіння, від генія нації, чито, як у Леніна, від імманентної (й тому по суті не менше ірраціональної) розвоевої «закономірности». Вождь є особово й часово обмеженим — для нього не існує слово про «невміруючого короля» (le roi est mort, vive le roi!) Де він хоче це обмеження розсадити, там діялося це здебільша шляхом переімени вождівського міту в королівський: Александер

---

¹⁶) Rudolf Kjellen: «Der Sttat als Lebensform».

проголошує себе сином Аммона, Цезар покликується на божеський початок свого роду, Хмельницький каже ерусалимському патріархові проголосити себе «князем усієї Русі» й наближується родинною політикою до монархічних родів, подібно Наполеон коронується цісаром і через друге подружжя прилучується до династії «з божої милости».

Тісно з вождівським чи королівським мітом, з ірраціональним у політичному бутті нації, звязаний міт месіянїзму, про який була вище мова, як питомий для нашої доби. Міт месіянїзму конкретизується в імперіальному міті. Клясичний імперіальний міт створила була римська імперія: з божого веління є вона уповноваженою злучити в «імперії мира» під володінням римського народу всі народи замешкалого світу (Pax Romana). Потім еволюціонує цей римський міт у «священну римську імперію» середньовіччя, сьогодні уособлює його фашистівський імперіальний гін. Іншим типовим прикладом є міт ісламської й османської імперії. В останнім часі з'являється, заснований у національно-московському месіянїзмі, імперіальний міт большевизму — матеріялістично сповторений, але всеж правдивий імперіальний міт, з жахливою силою діяння. Маємо врешті німецький міт крові.

Як не ворожа була доба раціоналізму всьому ірраціональному й як не намагалася вона розумово розв'язати всяку містерію — але й вона державам, які оснувала, надавала міти. Зедналим Державам Північної Америки — міт свободи; Франції — міт прав людини. Вповні чужою для міту стала лібералістична думка вже в другій половині минулого століття; вона позначила своє тавро й на деяких створених по світовій війні нових державах. Ці держави (наприклад — Польща, Чехословаччина) переживатимуть найважчі кризи, бо їх існування не гріє тепло міту! Демократичні держави намагаються сьогодні за всяку ціну творити з «демократії» (як приставлення націоналізмові) свій міт; це може й мати на певний час якесь зовнішнє політичне значення (демократичний бльок проти націоналістичних держав) але нація, що згубила свій міт, сьогодні не знайде його вже в демократії!

Націоналістичні держави розпоряжають і розпоряжали в

початках своїх революцій мітом; він окрилює тепер також кожному поневолену націю: це туга за переможним підйомом із упадку, в якому нація, що стає на шлях націоналізму, знаходиться. Коли ми говоримо — «Українська Самостійна Соборна Держава», то чи не в'яжеться в нас із цими словами такий емотивно-духовий комплекс, як заповіти минувшини, помщення загиблих за Ідею героїв, визволення з національного гнету й пониження, власна правда у власній хаті й т.д., а щойно потім, в далеко меншій ступні, комплекс розумовості?

Ця туга тісно зв'язана з мітом майбутнього: «Третій Райх, воскресення *Imperium Romanum*, расовий чи імперіальний міт. «Творити нове життя на грані двох світів» — ось міт майбутнього України. Він тісно пов'язаний із цінностями «Європи», як ми казали, скорше з «душевним визнанням» цієї Європи, ніж з її розумовим сприйманням. Врешті — воскресення міту Вождя — мітично вивищеної індивідуальності провідника нації. Свою особову й часову обмеженість Вождь перемагатиме ймовірно назначенням свого наступника, при чому ця його функція носитиме риси не менше містичні. Можна собі сьогодні вповні уявити воскресення містерії: «*Le chef est mort, vive le chef!*».

Справді, чи можна взагалі свідомо «творити» міти й як це знаходять вони ще сьогодні вірних серед нашого, від століть раціонально обтяженого, роду? Воскресення міту можливе було тільки в парі з оцим зворотом людини від раціонального до ірраціонального, що довершується в нашій часі. Все було так, що людина творила міт — і не може й сьогодні бути йнакше. Творець міту мусить тільки вслухатися в тугу й бажання свого часу. Він мусить бути пророком, якого поява в сучасності тісно пов'язана з загином раціоналістичної доби.

Ще приклад із політично найтверезіших народів, яких знаємо. «Все ще при вступленні в свій уряд нового (велико-бритійського) короля — пише Дібеліус¹⁷⁾ у своїй книжці про Англію) — визиває герольд усіх, хто заперечив би легітимне право монарха, на двобій на життя та смерть, і, все так жадна сенсації

---

¹⁷⁾ Wilhelm Dibelius: England.

лондонська товпа, слухає це з найглибшою богобоязливістю. Не прийде нікому на думку використати нагоду для знаменитого гумбугу проти монархії й монарха». — Невмірущий державний міт англійців дає їм зовсім окреме місце між націями, що їх не зараховуємо до націоналістичних.

Тут водночас бачимо приклад тісно пов'язаної з кожним мітом, наставленої на емоціональність, обрядовості, якою так багаті всі націоналістичні революції. Чи то зв'язана з особою вождя чи з культом поляглих героїв, чи з тріумфами боротьби — містика, романтика панують сьогодні в усіх націоналістичних рухах. Зокрема символіка прапору та гербу й там, де це можливо, — однострою (чорні, брунатні і т. д. сорочки) відіграє дуже важливу роль.

Міт протиставляють сьогодні полекуди (напр. у Німеччині) ідеології. Ця остання, це, мовляв, примат думки й понять, по яким треба формувати дійсність. Міт це щось із чуда й одночасно примат живого життя над «поняттями». М. ін., коли ми застанемось над тим, в якому значенні в нас вживається слово ідеологія, то прийдемо до переконання, що йде тут скорше про раціональний опис того ірраціонального, що складається на образи й емоції українського націоналізму. Самого міту ідеологією не назвемо. Тому слова «ідеологія й програма українського націоналізму» не вичерпують цілоти явища. Найважливіше є те, зрештою, що українська національна революція має свої сильні міти — які дають їй її історичну силу.

4. ТВОРЧІСТЬ НАЦІОНАЛІСТИЧНИХ РЕВОЛЮЦІЙ

В усіх великих революціях новітнього часу повторюються два їх типи: творчий й розкладовий. Наразі треба відповісти на питання: коли можна говорити взагалі про революцію, саму по собі, без огляду на її будуючу або розкладову силу?

В бурях кожної справжньої революції зустрічаються з собою історичні сили, тенденції двох епох, непримиримі життєві постулати поколінь у вирішальному бою. Завжди йде тут про «або-або», завжди стоїть за розгорилою боротьбою, що тривала

може вже десятиліття у виді певних терть — доля, переконання про «грань двох епох». Отже коли десь в Андорі громадяни горляють на вулиці, або в південній чи середній Америці відбувається один із безчисленних пучів, повалення якогось пануючого клану, зміна державної форми, стрілянина між військом і ма-сами, барикади й т. п. — то все це **може**, щоправда, бути супровідним явищем революції, але само по собі це ще не справжня революція.

Справжня революція, це реалізація постулату — безумовно змінити даний загально-духовий лад аж до глибин, як у його формах, так і в його попередніх життєвих передпосилках, та замінити його новими цінностями. Коли революції не вдається підпорядкувати своєму революційному законові ціле думання народу, його культурне наставлення, форми його духовности, вислів його політичного й соціального хотіння — а разом із цим теж різноманітність організацій, які дають можливість діяти цим духовим, душевним і політичним функціям; коли їй не вдається перемінити мас, в їхньому найглибшому наставленні до дотеперішніх способів думання, коли вона не в силі надати часові нового обличчя — тоді вона не має права на назву революції. Щойно коли вона мобілізує найглибшу тугу й найпристрашніше хотіння нації для нової політично-духової мети й щойно коли вона змобілізувала для досягнення цієї мети націю в усіх її силах — політичних, культурних і духових — щойно тоді даний рух має революційний характер. Революція мусить принести нову ідею, яка була б у силі захопити людей на лад релігійного переконання, що для неї варта жертвувати все, а вмерти за неї є щастям і ласкою. Вона мусить запалити своїх прихильників до величезної надії, до віри, що гори перевертає, що спалила б на попіл всю пасивність і недовірство, розумову осторожність і принципи в роді: «моя хата з краю». Її постулат саможертви без решти й повного самозаперечення мусить бути таким великим і освячуючим, щоб його сприймали не як тягар, а як зов найшляхотніших чеснот.

Все це спрямовує революцію до виключности, до постулату тотальности, передусім тотальности влади — але вже перед-

тим вона мусить бути наставленою на всеціле опанування певного, здібного до відданости, людського типу. Цей людський тип не думає про ніщо друге, як про своє революційне зобов'язання (це може тільки холодним рибяче-кровним духовим міщухам видаватися «обмеженням індивідуальности»...). В zenіті всіх революцій — все одно чи в наслідках були вони будууючі чи руйнуючі — входили в гру найхоробріші сторони характеру; йшло про той людський гатунок, в якому дремає готовність до великої віри й здібність одчайдушної жертви. Рішачючими носіями революцій не є ті сумнівні егізистенції, що не мають нічого до втрачення й усе до виграння. Правда теж, що й після правдивих революцій виступають революційні «гієни». Але для вибраного революційного гатунку людей, що був носієм революції — не є типовими ні авантюристи, ні гієни, а ті, що дали революції етос — ті що їх піврала стихія, ті що запалюють, ті, що творять... Їх стрічаємо однаково в будууючих як і руйнуючих революціях. Не від цього залежить до яких наслідків доходить революція. Коли вона правдива, себто така, що переорює, перевертає горі дном, що насичена ідеєю й наділена силою встрянути в хід історії, то ці вибранці надають рухові вирішальних імпульсів — все одно, чи йде про революційні орди «інтернаціоналу» чи творчу революцію «Джіовінеуци».

До революційної ідеї й перепаленого нею оцього типу людей належить врешті ще одна суттєва познака кожної справжньої революції — без огляду на її наслідки: провід із певними якостями. Всі революційні рухи мають свій безпосередній початок у політичній сфері. Коли вони обмежуються тільки до неї самої, то залишаються в межах тільки політично - реформаторського руху. Є річчю проводу, чи рух зуміє охопити й другі вирішальні ділянки життя. Провід справжньої революції мусить уміти поширити революційну мету до постуляту — підпорядкувати новому законові зміст цілої доби в усіх її — політичних, суспільних і духових — приметах. Останні десятиліття принесли нам приклад «революції» професорів 1848 р., що була тільки ідейною революцією поза сферою політичних реальностей, як і другий приклад «революції» парламентарних політиків, напр. березне-

ва «революція» в Росії, 1918 року в Німеччині, — що хворіли знову протилежною хворобою.

Необхідно розрізнити ще революцію від револьти. Революція встряває з новими великими постулятами в біг історії й повертає його. Револьта, яка має щонайвище тільки найповерховніші прикмети справжньої революції — є нічим другим, як тільки чисто негативним рухом незадоволення, що саме з себе нездібне зродити великі цілі. Теж справжня революція проходить крізь стан незадоволення — бо вона дістає свої бойові імпульси теж із поведінки здискредитованих систем або, як у випадку поневоленої нації, з ворожої політики займанця. Але револьта не виходить поза стан незадоволення й бунту, бо вона — у відрізненні від духово заснованої революції — не в силі сама із себе плянувати щось, не кажучи вже — творити. Прикладом може бути револьта Пілсудського 1926. року.

Застановімся тепер над суттєвою різницею між руйнуючою й будуючою революцією. Взором розкладової революції є революція кінця ХУІІІ. ст. — сьогодні представляє такий самий приклад революція большевицька. Як кожна справжня революція, розпочали обі вони бурхливими постулятами виключности, розмахом, що міг запалювати, імпульсами, що перетоплювали дотеперішнє, пориваючою пристрастю. Всеж пережили вкінці жахливе заломання й стали — в історичному впливі своїх ідей на власні суспільні тла — розкладовими по сьогоднішній день. Як це сталося?

Державно-суспільне будівництво є творчістю, що має метою здвигнення ясної організаційної будови, ясної гієрархії. Це вимагає від одиниці й від групи — обмежень, примусу над самим собою, законности, карности — отже визнання найпервіснішого закону державницького наставлення. Але власне суттєвою познакою розкладової революції є те, що ідея, яка її опанує, являється у виді ідеології «свободи». Кличі, якими вона вербує собі прихильників, це не тільки спротив старій закостенілій чи національно-ворожій системі, але понад це — визов самому державно-творчому й заховуючому державу законові. Ославлений клич революції 1789. року — «свобода, рівність, братерство»

— це фрази, які в своєму остаточному висновку ведуть до нівеляції. Проте ж ніяка політична спільнота, ніяка тривала форма людського життя не до подумання без гієрархії, без закону й без обов'язуючого ладу; держава й подібні до неї форми належать (своїми принципами включення одиниці в певний лад і підпорядкування) до найпервісніших установ людського рода. Проповідання свободи мусить, коли вірити в нього гаряче й до останніх висновків — вести до декомпозиції, до розпаду всяких суспільних повязань.

Ідеологія «свободи» розвиває, як один із перших своїх виявів — нічим негатовану спекуляцію на масі; демократична нота спільна всім розкладовим революціям. Кожна революція зв'язана з народними масами, які вона мусить перемінити в пристрасний чинний фактор. Але розкладова революція, під впливом ідеології свободи, відає розбурханим масам **«рішення в руки»**. Як і кожна революція, мобілізує вона сили до боротьби проти існуючої влади, але потім залишає накипаючий рух на поталу розв'язаних інстинктів. Маса прагне сповнення всіх можливих благодатей; в нахилі мас ловитися на міражі спекулювати дуже легко. Коли хтось накидає масам боротьбу проти існуючого авторитету певної системи, а не ставить їм ніякого нового авторитету, як обов'язуючого обмеження — то це доводить до вибування спротиву законіві й державі, проти порядку й організованности взагалі. Так переходять революції, що почалися під кличем необмеженої свободи, в хаосі деструктивних інстинктів. Настає анархія, яка поволі кличе на овид гільотину, веде до взаємного масового вимордовування носіїв влади, що намагаються один одного привести під сокиру, бо ніяка з-поміж численних амбітних голів не вибивається на справжнього вождя.

Бо теж і провід цих розкладових, опанованих ідеологією «свободи» й у своїй найглибшій основі анархістичних, революцій — є особливого покрою. Він вміє розпутати рух, що збирається, наче буря, вміє викликати його стихії, але не може його формувати й підпорядкувати. Батьками цих революцій все були інтелектуалісти, що мали дуже рухливі духові здібності, але були позбавлені мистецтва й здібности політичного проводу. Фран-

цузьку революцію розбурхали адвокати, пів-учені, інтелектуалістична шляхта; большевицьку революцію в Росії чи Еспанії — теж інтелектуали, адвокати чи літерати, отже люди виключно слова й пера, а не творчі, дужі інстинктом, політики — обдаровані волею організувати й виконувати владу. Вони не вміли осідлати маси й вона висовгувалася їм із рук у вир анархії. Бо розпоряджали вони, щоправда, шліфованими словами, але не гострим мечем проводу в кріпких руках.

Коли ці революції впадають в анархію — чекає їх погубна доля, що перекреслює всі їхні цілі й ідеології, великі слова й палкі тиради. На спустошеному полі бою заявляється узурпатор, який із безоглядною жорстокістю опановує невдачницький і до решти розложений рух, щоб запрягти його для власних цілей, для власної, особистої концепції, в ярмо насилля. Революції в ім'я ідеології свободи кінчаються — через анархію — деспотією, що ніякою творчою формою правління бути не може. Похмілля «свободи» парижан змінив терор небагатьох амбітних; через їхню недолугість ця будівля панування анархії заломилася, і над хаосом з'явилася постать Наполеона. На зміну початкових перспектив большевицького «раю» прийшли роки жахіть, терору ГПУ, СССР починає тріщати не тільки на немосковських територіях, але й в Московії, — врешті приходять до слова; Сталін, «червоний цар». Узурпатор є все тим, що витягає властиву користь із революцій в ім'я свободи. Визнаючи право панування **одного**, — ставить він рух на свої особисті послуги. І стара ідеологія свободи, рівності й братерства, ущасливлення людей, спасення народів, «раїв» — як була досі, так і остає надалі, хіба тільки побожним сном...

Проблема проводу й все, що зв'язане з цим, відрізняє засадничо творчу революцію від розкладової. Коли в розкладових революціях, опанованих інстинктами мас, вперше заявляється людина політичного чину, людина з інстинктом, що розуміє примат влади, порядку, наказу, твердості в державному житті (хай із чисто егоїстичних стимулів деспота) — вона виступає як узурпатор — якраз у кінці революційної катастрофи. Ця людина бере «за чуба» революцію й починає формувати її в своєму сти-

лі, після того, як вона вже настільки розложилася, що її первісний провід взаємно себе винищив і первісна ідеологія розгубилася в хаотичній плутанині. В будуючій революції вже в початку стоїть людина з політичним хотінням, з інстинктом державности й проводу. Найважливіша передумова творчої революції це вожд; її характеристична риса — факт, що змобілізована до боротьби за нові революційні ідеали, маса ніколи не висовується прововоді з фрук. Не комітети балакунів і літератів, не клуби й не «совети», як це буває в революціях «свободи», кермують тут рухом, а *par excellence* політична, організуюча, авторитарна воля, що творить революційний настрій, континуує його, розпалює або охолоджує — але все держить під своєю строгою контролею. Ця революційна, а водночас авторитарна, вождівська воля створює рух, збудований на дисципліні, що має зближений до військового характер. Революції з-під знаку дисципліни, це властиві протибігуни революцій з-під знаку ідеології «свободи». Від початку поставлені під закон карности, революційні групи не підпадають, як розперезані маси розкладової революції, пняним настроям моменту; їх опановує військовий дух організованости й підпорядкування.

Ясно, така авторитарна засада не може найти примінення до великих, внутрішньо аморфних мас. Революція «свободи» звертається до всіх, прирікаючи їм «блага»... Творча революція прикликує свідомо тільки меншість, яку вона виковує найважчими вимогами у вповні надійне, жертвенне й непримириме ядро. Звичайно, намовляти й опянювати, мобілізувати й кидати в бій маси може й творча революція, однаково, як і розкладова. Але в цій останній екстаза є взагалі **єдиною** поведінкою, тоді як карну творчу революцію скермує до чину насамперед ясне розуміння важкого, неприкрашеного завдання боротьби. Тільки рішучі й готові вмерти ударні сили розуміють це завдання найкраще. Оця рішуча меншість є властивою зброєю революції. Де такі рішучі й на все готові, строго зорганізовані й дисципліновані організації визначають біг революції — там і маси стають здібними до державно-творчого чину.

Творча революція спрямована на державність та на строгий

суспільний лад і заперечує кличі нічим незв'язаної свободи, що кінчиться анархією. Коли революція карності домагається тотальності, то тільки для покликання до життя сильної держави, для того, щоб у суспільстві стало пануючим державницьке думання. Її мета — влада; її намір — поставити цю владу на послуги впорядкованої національної спільноти. Тут ми вертаємо до попереднього ствердження, що творчі революції (якими є всі націоналістичні революції) визнають примат внутрішньої політики. Вони спрямовані в першій мірі на організм власної держави. Революції «свободи» визнають натомість примат зовнішньої політики, переходять зо своїми мріями й надіями кордони, обіцяючи «щастя» цілому людству — але внутрі банкрутують. В добі націоналізму вони не можуть мати успіху й будучности.

5. АВТОРИТАРНИСТЬ — МАСОВІСТЬ

В революції, що (як історичний процес) триває роки, найважливішим для її соціал-психологічної аналізи є момент пробою, «рішального бою» — бо в ньому найбільш ярко освітлюється її історичний глузд. Ця стадія революції така маркантна в своїй образності, така переконлива в своїй символіці, внутрішній гін її процесу настільки ясний і вловимий — що в усьому тому, наче в чудесному дзеркалі, з'являється те вирішальне, що характеризує напруження цілої епохи. Панівний закон даного часу, його емоції й натуга волі, коротко — суттєве внутрішнє й зовнішнє обличчя епохи зведене в подіях революційного зриву до яскравої вдаряючої формули.

Націоналістична революція в стадії свого вирішального виступу виказує відразу ясне наставлення на примат гієрархії, карності й виховання одиниці. Ці принципи опановують революцію й в дальшому її розвитку та мають метовим призначенням авторитарно ведену національну спільноту. Виховувати націю в національну спільноту, що, заснована на глибокому внутрішньо-особистому пережитті, обновлює свою етичну й соціальну поставу й свій світогляд, — стає перманентним завданням тієї меншости, яка здобула владу.

Що це є національна спільнота? Поминаючи те, що вона є

протилежністю «народу», як це його розуміє абсолютизм чи лібералізм — національна спільнота це перш за все — **завдання**. Спільнота не є сумою ізольованих одиниць, що остають у відношенні до себе, або до спільноти, перед обличчям якої вони стоять, в правно нормованих відносинах. Спільнота стає дійсністю тим шляхом, що люди, які є її членами, надають вислів і здійснення її власному пережитті — спільним **діянням**. Отже фактом стає вона не завдяки річевим елементам, яких наявність мала б бути критерієм її існування (як напр. поняття держави через науку про державні елементи), тільки через діяння її членів.

Одиницю береться тут під увагу, як індивідуальність, не для самого її існування, але як діючого носія духа спільноти. Тому людська група не є вже сама по собі спільнотою — а постільки, що в ній має місце внутрішнє пережиття спільноти її членів, яке здійснюється в їх поведенні, **в чині**.

Другою основною рисою досконалої спільноти є відношення: **вождь — спільнота**. Відношення людей між собою не вичерпує поняття спільноти. Погляд, що спільнота це рефлекс у нутрі індивіда — вистачає для вияснення процесу її творення. Її діяння, що формує оточення, стає зрозумілим шойно тоді, коли над нею стане вождь. Вождь є найліпшим членом спільноти, він іде перед нею й надає їй напрямок, в ньому бачить кожний втілення того, що поруше його до глибини. Вождь не є отже протиставленням членові спільноти, а стоїть напереді перед ним. Відношення, вождь — спільнота, є противенством до відношення: пануючий — піддані. Наказ вождя не так є актом влади (панування), як скорше актом **проводу**, що здійснює мету спільноти.

Бачимо тут ясний зворот від раціоналістичних тенденцій «типизувати», «ізолювати» й «відіндивідуалізовувати» в суспільному житті. Націоналізм бачить живу людину з її внутрішнім обличчям, а не атоми й «поняття». Вождя й спільноту в'яже не механічна норма, підпорядкування якій забезпечене відповідною карою, що виводиться з титулу влади (панування), а **вірність**, як обостороннє відношення, сперте на взаємному довірі. Прийняття в спільноту дає одиниці честь; зрада спільноти й вождя веде до поменшення чести — аж до її втрати. Виключення зо

спільноти є найвищою карою в очах її членів. Це, що зветься правом, набирає тут зовсім нового значення.

Тому й в цьому розумінні, спільнота є все наново ставленим завданням — вона реалізована не шляхом установлення певного зовнішнього стану річей. Спільноти не можна організувати, даючи людській групі «вождя». Зв'язок спільноти є безпосереднім особистим зв'язком між вождем і її членом, спільноти мужа з мужем — а не штучним стосунком між суб'єктом нормативного ладу й якоюсь точкою, придуманою на місці природнього носія проводу, що йому імя — вождь.

Така національна спільнота, як мета націоналізму — вимагає перманентного виховання, що лежить у першій мірі на тій меншості, яка є ядром революції. Національна спільнота — нація в спільноті — не є комбінацією більшого числа спільнот, а виявляє в повній чистоті суттєву рису безпосереднього зв'язку між собою й вождем. Вождь є вождем кожного члена нації. Вождь, як вождь нації й кожної одиниці зокрема, видає напрямні діяння. Форми, в яких довершується це діяння, можуть бути різними, але важно, що «влада» набирає нового характеру: людина, індивідуальність, особа — нагорі й надолі, а не «суб'єкт» і «об'єкт», «орган» і безобличний «індивід». Тому, що вождь не є узагальненим органом, а — за кожним разом — живим неповторним еством, він дознає мітичного вивищення, як дар для нації — якоїсь вищої для неї ласки, вищої волі існування нації взагалі.

Так стає національна спільнота тою формою, в якій вперше в історії свідомо призначена роля масі. Еліта необхідна для ведення держави, але динаміка держави можлива тільки тоді, коли маса й еліта зв'язані між собою в рямцях національної спільноти. Отже націоналізм є рухом авторитарно-масовим у свому наставленні. При чому **число** трактує він не у виді анархічної «свобідної» маси, яка котиться в ярмо свого деспота чи чужого займанця, а у виді національної органічної єдності — що оперта на основах цілевого, загального й підпорядкування.

Тісно зв'язана зо справою виховання нації в національну спільноту й соціальна позиція націоналізму — подекуди називана навіть соціалізмом. Так є напр. в Німеччині, при чому націонал-

соціалізм («німецький соціалізм») не є «національним» соціалізмом у протиставленні до «інтернаціонального» соціалізму Маркса. «Національний» соціалізм був би тільки протиставленням щодо шляху: тут — національного; там інтернаціонального.

Обидва вони мали б метою тільки **соціалізм**, т. е. господарське й культурне піднесення лише одної частини народу — «пролетаріату». Метою ж націонал-соціалізму є життя, політичне існування нації, як цілоти; шляхом же до цього є національна спільнота, підпорядкування всіх частин службі цілому.

Дуже просто каже про властиве розуміння соціальності націоналізму Гітлер¹⁸⁾. «Питання «націоналізації» (себто виховання в національну спільноту — прим. Я. О.) даного народу є в першій мірі питанням створення здорових соціальних відносин, як основи можливостей виховання одиниці. Бо тільки той, хто завдяки вихованню й школі пізнає культурну, господарську, і передусім політичну велич власної батьківщини, зможе здобути й здобуде внутрішню гордість із того, що він має честь належати до такого народу. Бо боротися я можу тільки за те, що я люблю, любити тільки те, що я шаную, а шанувати те, що я принаймні знаю».

Тому, що націоналізм верстає свій історичний шлях не тільки в боротьбі з протинаціональними ворогами, але й у боротьбі з протисоціальною, лібералістичною реакцією, що в різних країнах своєю політикою нехтування соціальних моментів уможливила й вможливило стати Марксові, Ленінові чи Сталінові адвокатами соціально пригнічених верств — то націоналістичну революцію можна назвати теж революцією з-права й з-ліва одночасно. Соціальність націоналізму приходить на практиці до вислову в новому ладі соціального життя, організації продуктивних сил і функціях держави в ділянці господарства й багатства — все це під аспектом інтересів цілоти.

Демократія розглядає масу, як агрегат поодиноких індивідів, що їх протилежні особисті інтереси мусить хоронити держава.

---

¹⁸⁾ Adolf Hitler: «Mein Kampf».

Комунізм звужує наперед інтереси всіх одиниць у партикулярний інтерес одної кляси, яка протиставиться державі, а потім (як це бачимо в СССР) доводить коли не до гієрархії посідання, то гієрархії влади розпоряджати людьми й рiчами, що находить паралелю хiба в деспотії Ксеркса чи Джингісхана. В нинішніх Сoветах бачимо на ділі три кляси, як у давних Атенах: клясу 100-відсоткових громадян, аполітичну клясу метеків і вповні безправну клясу невільників. Націоналізм визнає індивідуальний і частковий інтерес тільки постільки, поскільки він не суперечить загальним інтересам нації; він ставить одиницю в цілість маси й робить її творчим елементом. Тільки свободна нація запевнює максимум свободи всіх її верств і членів — що можливе взагалі в наставленому на тривалість і поступ суспільному житті.

Націоналістична держава визнає різnorodність членів нації й їхніх груп. Іхню працю визнає вона також важною й вартісною для національної спільноти, здаючи собі водночас справу, що досягнення поодинокого робітника (мізгу чи м'язів) є різні. Ця природна різnorodність творчості членів нації мусить — при захованні здорового духового й господарського суперництва на службі національній спільноті — вести до щасливої гармонії сил цілої нації. «Корпоративне сумління», «соціалізм», «загальне добро понад особисте», «нація понад усе» — всі ці принципи, що є нічим іншим, як різними висловами одної засади — наказують націоналістичним державам органічну гієрархізацію національної спільноти.

Соціяльність націоналізму походить не з мотивів співчуття й добродійства, а має на меті зробити справедливість основою, опанованої етосом, нації. В «корпоративній», «становій» чи в зближеній до цього принципу державі — націоналізми бачать ідеал зорганізованої національної спільноти. Конкретні ж форми будівництва в поодиноких націй різні, в залежності від умовин, вимог хвили, національної психології, тощо.

Корпоративна чи станова держава стоїть на перехресті між державною й господарською політикою. Органічна сполука обоїх, що не визнає ніякої так назв. своезаконности й виводить «закони» тільки зо змінливих потреб нації — це спільна прикмета

всіх націоналізмів і опанованих їхнім світоглядом державних ідей. Господарство є функцією, і підпорядковане державній політиці, яку треба в свою чергу провадити, оглядаючися на господарські завдання нації. В націоналістичній державі органічна сполука між господарською й державною політикою знаходить свій клясичний вислів.

6. НАЦІОНАЛІЗМ У СВІТІ

Слово «націоналізм» означає (в найширшому розумінні) визнання нації за фактор історії, при чому й саме розуміння нації, і концепція її життя, і цілість світогляду, в якому нація є певним елементом — можуть бути якнайрізномродніші. В такому розумінні, міг казати Донцов, що він протиставляє декадентському націоналізмові XIX століття свій — волевий. В такому розумінні, говориться в Італії чи Німеччині, що націоналізм — це фашизм, чи націонал-соціалізм. Але тому теж на практиці не каже в Німеччині націонал-соціаліст про себе, що він націоналіст. Бо націоналізм — розуміється тут націоналізм XIX століття — це нота династицизму, нехтування соціальних моментів, «вічно-міщанське», опортуністичне. Альфред Розенберг оперує таким зіставленням: «Націоналізм наших днів це націонал-соціалізм». І в такому розумінні, кажеється, говориться напр. про «націонал-соціалізм у світі», або про епоху «націонал-соціалізму», підрозуміваючи італійський, англійський і т. д. фашизм, німецький, голяндський, мадярський і т. д. націонал-соціалізм, еспанський фальянізм і т. д. Так само уживають італійці слова «фашизм».

Український націоналізм оперує терміном «націоналізм» у тому розумінні, як націоналізми німецький і італійський терміном «націонал-соціалізм» чи «фашизм». Сталося це тому, що коли в других націй існувала потреба відмежуватися — то в нас її немає, або майже немає. Духовний рух та його політично-організаційний вислів, що створили поняття «український націоналізм», були коли не першим, то в дану добу одиноким фактором, що втілював націоналізм ув Україні. Так залишилося й сьогодні, а коли десь виявляється якась кон'юнктурна спроба конкурентного «руху», то він мусить відмежовуватися, а не від нього. Завдяки

цьому всьому, існує в нас м. ін. можливість оперувати найвлучнішим терміном, що окреслює зявище націоналізму ХХ. століття, як ув українському, так і світовому масштабі, терміном — націоналізм.

Націоналізми: фашизм, націонал-соціалізм, український націоналізм і т. д. це різні національні вислови одного духа, що в наступі проти своїх противників (демолібералізму з одного, і комуністично-більшевизму з другого боку) боряться революційним шляхом за найвищий розвиток власної нації в ім'я нового власного світогляду — оснoваного на цінності нації — і власних суспільно-устроєвих концепцій, які в загальному можна окреслити словом «націократія»¹⁹). В такому розумінні, націоналізм є світовим явищем і тому можна говорити про світово-історичну добу націоналізму.

Моменти: боротьба з комунізмом і лібералізмом, новий власний світогляд і нова власна суспільно-політична концепція та революційний історичний шлях, себто наставлення на тотальне діяння вшир і вглиб — є основними для тих націоналізмів, які є фактичними репрезентантами нашої доби. Крім них треба рахуватися теж із певними неповновартними явищами, в яких бракують або недорозвинені поодинокі повищі характеристики. В цих випадках, існують або якісь негативні причини в даних націй, що внеможливають націоналістичну революцію в повному розгорненні, або існуючі світогляди й устрої не вимагають наразі повної переміни (Англія, Ніппон). Все ж і ці зявища є *signum temporis*; подібне бувало, зрештою, в кожную добу, де панівна течія приходила не всюди одночасно й не всюди з постулятами тотальности. Ясно, не вхोлять тут у рахубу ті випадки, коли лесь (напр. в боротьбі з більшевизмом) заїсновує тиранія клі-

---

¹⁹) Те, що слово «націократія» в нас, конкретно в книжці М. Сціборського під повищим заголовком, стало окресленням суспільно-устроєвої доктрини українського націоналізму — теж дуже щаслива розв'язка. Бо націократія стає в нас влучним поняттям для своєї власної й усіх чужих націоналістичних суспільно-устроєвих доктрин.

ки, що не має ґрунту в нації, чи поліційний режим, які теж претендують іноді на еґземплів духа нашого часу, а на ділі ж є тільки тим кращим підложем для большевизму.

Мусоліні писав недавно: «Багато держав у Європі марширує шляхом фашизму, навіть тоді, коли твердять щось противне. Всюди йдуть назустріч тій політичній організації національних суспільностей, яку Мусоліні багато років тому окреслив «організована, сконцентрована, авторитативна демократія на національних основах». Кожна нація матиме «свій» фашизм; це значить — фашизм, що підходиться до властивої ситуації даного народу: немає й не буде ніколи якогось фашизму на експорт у стан дартизованих формах, але є комплекс доктрин, метод, досвідів, способів реалізації, що поволі й поволі вдаряють і вдираються в усі держави європейської спільноти й які репрезентують «новий» факт у історії людської цивілізації»²⁰⁾. Зокрема, назвав Мусоліні Ніппон і Бразилію, в звязку з цими ствердженнями про добу націоналізму.

Націоналізм, як політично-устроєву доктрину, дається схарактеризувати певними спільними моментами, що виступають у всіх випадках, як 1) наслідок боротьби з тими самими противниками в імя того самого найвищого ідеалу нації, і 2) наслідком певних взаємних впливів, що безперечно мають місце й мусять мати в інтересі кожного окремого націоналізму. Ці впливи не означають наслідування. Побоювання, що даний націоналізм, як доктрина, що впливає на чужий націоналізм, може діяти імперіалістично, відпадає, бо така доктрина в своїй ідеї все наставлена на суверенність і ріст власного суб'єкту — нації самої по собі, отже кожної зокрема. Понаднаціональні моменти «післанництва» є зброєю духового наступу націоналізмів на другі нації, а не самі устроєві доктрини.

Повстають у нашій добі рухи, які ведуть боротьбу в імя служення центральній цінності: нації. Хоч означення цього поняття пізніше, то це не змінє самого поняття нації в рямках світоглядів. Нація, Україна, popolo, italianita, Volk, Deutschland

---

²⁰⁾ «Il Popolo d'Italia», 6-X-1937.

і тд. — ось вічні, абсолютні цінності, супроти яких усі другі вар-
тості видаються тільки релятивними й другорядними.

Важним є запевнити існування й зріст цієї абсолютної цін-
ности. На цій меті сперті державні ідеї всіх націоналізмів. Вони
різно формовані — бо навіязують до різних національних і істо-
ричних традицій. В одних націоналізмів наука про державу ста-
вить державу на першому пляні перед нацією (напр. в італійсь-
кому фашизмі), в других підкреслена служача функція держави
(напр. в німецького націонал-соціалізму) — але це не суттєве
для самої позиції держави в рямцях світоглядів.

Воскресення мітів повязало життя націй із ірраціональними
праосновами. Вождь і національна спільнота — ці оба поняття,
яких не можна розділити — є висловом синтези авторитарности
й масовости, в розумінні включення в націю маси творчих ін-
дивідуальностей, що перейняті національною ідеєю. «Нація
понад усе» і засада «*suum cuique*» вможливають гармонійний
розвиток і внутрішній зріст нації. Гієрархія й вождівство похо-
дять у своїх найглибших основах із героїчного сприймання жит-
тя й такого ж розуміння політики, що стала ворожою крамарсь-
кому духові політики минулої епохи. Цей героїзм визнає ідеалізм
і його творчу силу в історії. Націоналістичні революції наставле-
ні в імя своїх прав на тотальність; їх авангардом є еліти —
меншості.

Український націоналізм займає сьогодні між другими націо-
налізмами окремішне місце постільки, що він є в першій мірі іде-
єю визволення з-під чужонаціонального ярма. Але в своїй суті
українська національна революція неодинокка не тільки тому, що
існують націоналізми других поневоленних націй в СССР, але й
тому, що (як це бачимо напр. в Іспанії) націоналізми в світі зму-
шені сьогодні перемагати в боротьбі не тільки ворожі сили вла-
сного національного гла, але й ворога, що приходить з-за кор-
дону. Так характеризує сьогоднішній етап нашої доби той «дво-
поділ світа», якого свідками ми є.

Важно тут ствердити тільки те, що постулять революції —
підпорядкованість і карність — про який була вище мова, в та-
кій ситуації подвійно важливий, бо йде про мілітарно-збройний

чин і суцільний фронт нації назовні. На ідеологію «свободи» і т. п. тут не може бути місця ні на хвилину. Український націоналізм наставлений на тотальну мобілізацію нації — в ім'я боротьби з творчі цілі державности, національної спільноти, за буття нації; соціяльність українського націоналізму є одною з найсильніших його нот, але її не затирає ніколи демагогія «раю» і «свободи», в змислі наркотизації мас розкладовими впливами. Бо доба націоналізму навіть після повної перемоги над силами минулої епохи — не перестане бути добою перманентного поготівля націй!

